

ВІДГУК

офіційного опонента,

**доктора медичних наук, професора Дєньга Оксани Василівни
на дисертаційну роботу Гринкевич Людмили Георгіївни
на тему «Обґрунтування методів профілактики карієсу зубів у період
формування тимчасового прикусу з урахуванням макро- і
мікроелементного забезпечення організму дитини», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
221 – «Стоматологія»**

Обґрунтування вибору теми дослідження.

Стоматологічна захворюваність дітей, незважаючи на впровадження цілої низки профілактичних заходів, залишається на дуже високому рівні. Патологія твердих тканин зубів посідає перше місце серед усіх захворювань ротової порожнини в дітей, а тому є значною проблемою дитячої стоматології.

Карієс зубів починає розвиватися з перших років життя дитини та призводить до ураження тимчасового прикусу із залученням до патологічного процесу всього зубощелепного комплексу. На сьогодні виділяють понад 100 чинників ризику, що впливають на формування раннього дитячого карієсу, частина з яких є регіонально обумовленими.

Запровадження профілактичних програм у стоматології призводить до суттєвого зниження показників ураженості твердих тканин зубів у дітей, що доведено цілою низкою досліджень. На жаль, у нашій державі ми маємо негативну тенденцію, котра пов'язано з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, впливом генетично-поведінкових, клімато-географічних, екологічних та медичних чинників, у тому числі відсутністю належної регіонально адаптованої профілактичної роботи на різних рівнях організації стоматологічної допомоги дітям.

Тому важливим з практичної точки зору є вивчення особливостей раннього дитячого карієсу в дітей різних регіонів України, на підставі яких буде можливою розробка адаптованих профілактичних програм задля зниження

захворюваності на карієс зубів у дітей. У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи є актуальною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри стоматології дитячого віку Буковинського державного медичного університету «Розробка методів профілактики та лікування основних стоматологічних захворювань у дітей з урахуванням чинників ризику їх розвитку» (ДР № 0121U110122), співвиконавцем якої є здобувачка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, достовірність одержаних результатів. Наведені в роботі дані одержано в результаті обстеження 349 дітей віком від 1 до 4 років, які народилися та проживали у м. Чернівці. Обстеження пацієнтів проводили із застосуванням клінічних, біохімічних та атомно-абсорбційних методів дослідження.

Оцінку ефективності профілактичних заходів здійснювали в динаміці спостереження за дітьми на протязі двох років. Катамнестичне спостереження включало клінічні огляди із визначенням гігієнічних індексів, індексів карієсу зубів та біохімічне дослідження ротової рідини.

Проведено ретельний аналіз результатів дослідження на підставі статистичної обробки матеріалу за допомогою методів варіаційної статистики, а також кореляційного аналізу, для яких використовувалися сучасні ліцензійні комп'ютерні програми. Таким чином, застосовані в роботі методи є адекватними щодо поставлених завдань, відображають сучасний методичний рівень досліджень, що дозволило автору отримати вірогідні результати, дійти обґрунтованих висновків.

Наукова новизна, значення одержаних результатів для науки і практики. Дисертаційна робота Гринкевич Людмили Георгіївни «Обґрунтування методів профілактики карієсу зубів у період формування тимчасового прикусу з урахуванням макро- і мікроелементного забезпечення організму дитини» є самостійним завершеним науковим дослідженням,

проведеним на сучасному рівні під керівництвом д.мед.н., професора Годованець Оксани Іванівни.

Автором встановлено високу поширеність (36,10 %) та інтенсивність ($2,03 \pm 0,10$ за індексом кпв та $3,76 \pm 0,20$ за індексом кп) раннього дитячого карієсу (РДК) у дітей, які проживають на Буковині.

Уточнено дані про вміст таких мікроелементів, як ферум (Fe), купрум (Cu), цинк (Zn), магній (Mg), кадмій (Cd) в організмі дітей даного регіону та проаналізовано динаміку їх змін за умов розвитку каріозного ураження. Загалом у дітей встановлено пониження вмісту есенціальних – Cu та Zn, на тлі підвищення концентрації ксенобіотичного – Cd, що посилюються у випадку карієсу.

Доповнено наукові дані щодо чинників ризику розвитку карієсу зубів у дітей віком до 3 років, а саме оцінено стан мікроелементного забезпечення організму дитини та доведено його вплив на перебіг реакцій де- та ремінералізації емалі зуба. Зокрема, виявлено кореляційні залежності між вмістом Zn у волоссі дітей та рівнем фосфат-іонів ($r=0,83$, $p<0,05$) й активністю лужної фосфатази ($r=0,67$, $p<0,05$) ротової рідини дітей; вмістом Mg та рівнем вільного Ca ($r=0,38$, $p<0,05$), фосфат-іонів ($r=0,58$, $p<0,05$) й активністю лужної фосфатази ($r=0,65$, $p<0,05$) ротової рідини; вмістом Cd та рівнем вільного Ca ($r=-0,45$, $p<0,05$) і фосфат-іонів ($r=-0,35$, $p<0,05$) ротової рідини дітей.

Установлено патогенетичні механізми формування РДК у дітей обстеженого регіону, зокрема провідний вплив мікробного чинника (незадовільний рівень гігієни – $(0,48 \pm 0,20)$ бали за індексом ME Кузьміної та $(1,25 \pm 0,10)$ бали за індексом Silness-Loe; високий рівень колонізації ротової порожнини *Str. mutans* ($>5 \times 10^5$ колонієутворюючих одиниць (КУО) / мл слини) у переважної більшості обстежених, що посилюється дією низки харчових чинників (неналежний режим вигодовування протягом першого року життя дитини, шкідливі харчові звички та уподобання) на тлі порушення фізико-хімічних властивостей ротової рідини дітей (пониження рівня рН у межах $(6,85 \pm 0,03)$ - $(6,15 \pm 0,06)$ за умов низької буферної ємності у 75,86-83,33 %). Потенціоє патологічний процес порушення резистентності емалі, котре

зумовлене макро- та мікроелементним дисбалансом в організмі дитини та є підґрунтям для реалізації дії загальноновизнаних карієсогенних чинників.

На підставі комплексних клініко-лабораторних обстежень стоматологічно здорових та хворих на карієс дітей обґрунтовано та розроблено спосіб профілактики РДК у дітей Буковини. Уперше запропоновано в профілактичному комплексі застосування водночас пробіотика для нормалізації мікрофлори ротової порожнини та комплексного вітамінно-мінерального препарату з метою корекції мікроелементного статусу організму дитини. Карієспрофілактична ефективність способу склала 50,29 %.

Практичне значення роботи полягає у тому, що встановлення рівня захворюваності на РДК у дітей м. Чернівці дає уявлення про стан проблеми в регіоні та є підґрунтям для розробки профілактичних та лікувальних заходів для даного контингенту населення.

Детальний аналіз чинників ризику розвитку каріозного процесу в дітей раннього віку окреслює інформативні методи діагностики та найефективніші напрямки патогенетичної корекції.

Для оцінки карієсогенної ситуації в ротовій порожнині дітей запропоновано визначення, окрім загальноприйнятих критеріїв, рівень забезпеченості організму мікроелементами, які мають значний вплив на перебіг процесів де- та ремінералізації емалі.

Розроблено та впроваджено в практичну роботу закладів охорони здоров'я стоматологічного напрямку спосіб профілактики карієсу зубів у дітей раннього віку, який корегує рівень забезпеченості організму дитини макро- та мікроелементами та нормалізує баланс між мікроорганізмами ротової порожнини, що показав високу клінічну ефективність (патент України на корисну модель № 145873 UA).

Результати дослідження впроваджені в клінічну практику Стоматологічного медичного центру Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Центру стоматології Університетської клініки Івано-Франківського національного медичного університету, Навчально-лікувального центру «Університетська клініка» Буковинського

державного медичного університету, Чернівецької міської дитячої стоматологічної поліклініки, Обласної дитячої клінічної лікарні (м. Чернівці), центральних районних лікарень Вижницького і Глибоцького районів Чернівецької області.

Теоретичні положення та практичні рекомендації дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес на кафедрі стоматології дитячого віку Буковинського державного медичного університету; кафедрі дитячої стоматології та стоматології навчально-наукового інституту післядипломної освіти Івано-Франківського національного медичного університету; кафедрі дитячої стоматології Тернопільського національного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського, кафедрі стоматології дитячого віку Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького; кафедрі стоматології дитячого віку Ужгородського національного університету.

Апробація результатів дисертації. За матеріалами дисертації опубліковано 21 друковану працю, у тому числі 5 статей у фахових виданнях (у тому числі 1 – у журналі, що цитується в наукометричній базі Scopus), 15 тез доповідей у матеріалах наукових форумів (із них 2 – закордонні), отримано 1 патент України на корисну модель.

Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових форумах різного рівня, як вітчизняних, так і закордонних.

Оцінка змісту дисертації, зауваження щодо оформлення. Дисертація викладена українською мовою на 224 сторінках друкованого тексту (основний текст роботи становить 164 сторінки) і складається зі вступу, огляду літератури, опису матеріалів та методів дослідження, трьох розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Робота ілюстрована 47 таблицями та 27 рисунками.

У вступі, який викладений на 7 сторінках, автор аргументовано доводить доцільність і актуальність дослідження обраного напрямку. Чітко сформульовано мету і завдання, вказано на зв'язок обраної теми з науково-

дослідною роботою кафедри стоматології дитячого віку Буковинського державного медичного університету, висвітлено особистий внесок здобувачки. Чітко зазначені наукова новизна та практична значимість роботи.

Розділ *«Огляд літератури»* висвітлений на 23 сторінках, містить 4 підрозділи: епідеміологія РДК та чинники ризику його розвитку; значення мікроелементів у формуванні організму дитини та патології твердих тканин зубів; особливості клінічного перебігу та діагностики карієсу тимчасових зубів у дітей; характеристика методів профілактики карієсу зубів у дітей у період формування тимчасового прикусу.

Матеріали розділу викладені в доступній формі, використані сучасні вітчизняні та зарубіжні літературні джерела. Кожен із підрозділів завершується коротким підсумком, де дисертантка підкреслює ключові моменти, що в них висвітлені.

Розділ *«Матеріали й методи дослідження»* викладено на 18 сторінках, він складається з 5 підрозділів. Авторка наводить клінічну характеристику пацієнтів, їх розподіл на окремі групи, детально розкриває суть клінічних і додаткових методів обстеження та їхнє практичне значення, надає схеми призначення препаратів та їхню характеристику.

Третій розділ дисертації складається із 3 підрозділів, які викладені на 24 сторінках. Дисертанткою визначено показники карієсу зубів у дітей Буковини в період встановлення тимчасового прикусу та проаналізовано чинники, що впливають на них. У підрозділі 3.1 наведені результати визначення поширеності, інтенсивності та особливостей клінічного перебігу карієсу тимчасових зубів у дітей віком до 3 років, які проживають у м. Чернівці, у підрозділі 3.2 – аналіз чинників, які мають вплив на розвиток РДК, за даними анкетування батьків, у підрозділі 3.3 вказані особливості встановлення тимчасового прикусу в дітей, які проживають на Буковині. Розділ ілюстрований 11 таблицями та 9 рисунками. Розділ закінчується обґрунтованими висновками. Наприкінці розділу наведений список робіт, де відображені результати дослідження.

У *четвертому розділі*, який розділений на 4 підрозділи та викладений на 31 сторінці, наведено аналіз карієсогенної ситуації в ротовій порожнині дітей у період встановлення тимчасового прикусу, а саме: стану гігієни ротової порожнини дітей; характеристики захисних механізмів ротової рідини дітей; фізико-хімічних властивостей ротової рідини та її мінералізуючого потенціалу; мікроелементного забезпечення організму дітей та його вплив на процеси мінералізації емалі зубів та патогенетичні механізми формування РДК в дітей м. Чернівці. Розділ написано на високому науковому рівні із детальним поясненням отриманих результатів, ілюстрований 14 таблицями та 8 діаграмами, котрі істотно полегшують сприйняття матеріалу. Розділ закінчується аргументованими висновками, списком робіт авторки, де відображені результати дослідження.

Розділ п'ятий під назвою «Оцінка ефективності запропонованого методу профілактики карієсу зубів у дітей віком до 3 років» викладений на 24 сторінках, ілюстрований 11 таблицями та 8 рисунками та включає 2 підрозділи, де дисертантка висвітлює клініко-лабораторну оцінку комплексу профілактичних заходів у дітей щодо РДК та віддалені результати лікування та профілактики РДК в дітей віком до 3 років.

У цілому розроблений спосіб профілактики карієсу зубів у дітей раннього віку з урахуванням макро- та мікроелементного забезпечення організму дитини, показав карієспрофілактичну ефективність у межах 50,29 %, що підтверджувалася низкою лабораторних показників, зокрема, зростанням рівня активності лізоциму, збільшенням умісту sIgA, нормалізацією показників мінерального обміну.

У розділі «*Аналіз та узагальнення отриманих результатів*» авторка підводить підсумок наведених у роботі результатів дослідження, докладно і доказово пояснюючи найбільш важливі факти і положення.

Висновки, їх 7, відповідають завданням роботи, написані конкретно, обґрунтовано, наведені кількісні показники і, загалом, є квінтесенцією виконаного дослідження. Вказують на необхідність широкого впровадження даних наукових розробок у клінічну практику.

У практичних рекомендаціях чітко вказано схеми застосування місцевих та загальних препаратів для профілактики РДК у дітей.

Список використаних джерел літератури включає 284 праці (із них кирилицею – 141, латиницею – 143).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації, не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Текст представлених матеріалів дисертації Гринкевич Людмили Георгіївни на тему «Обґрунтування методів профілактики карієсу зубів у період формування тимчасового прикусу з урахуванням макро- і мікроелементного забезпечення організму дитини» є унікальним на 97 %. Дисертація та наявні за її темою публікації не містять академічного плагіату.

Зауваження до роботи:

1. У вступі потребують корекції об'єкт та предмет дослідження. Об'єкт дослідження – це досліджувана проблема, а предмет дослідження – це профілактика карієсу зубів у дітей.

2. Згідно наказу МОН України № 40 список власних статей подається в додатку А, а не після кожного розділу.

3. Не є обов'язковим, але можна було б зробити висновки до розділу «Матеріали і методи дослідження». Також не варто було детально розписувати методики загальновідомих методів дослідження.

4. Доцільним було б проаналізувати забезпеченість фтором організму дітей м. Чернівці, оскільки це є одним з важливий карієсогенних чинників.

5. Для повної оцінки карієсогенної ситуації в ротовій порожнині дітей віком до 3 років доцільним є аналіз всієї мікрофлори, а не лише рівень колонізації *Str. mutans*.

Принципових зауважень щодо змісту та оформлення дисертаційної роботи немає. Подекуди звертали на себе увагу описки, граматичні та стилістичні помилки, проте їх наявність не зменшує значення та вагомість отриманих даних.

Опубліковані праці повністю відображають основний зміст та результати дисертаційного дослідження.

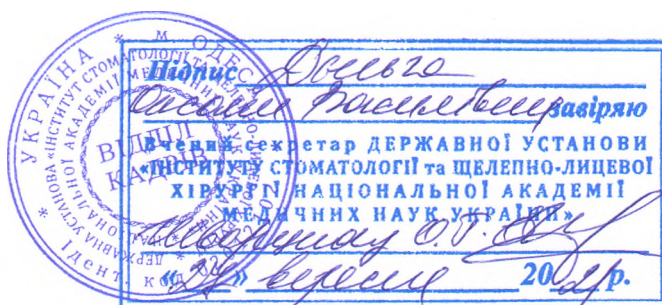
В якості дискусії пропоную дисертанту відповісти на такі запитання:

1. Чи брався до уваги загальний соматичний стан дітей груп спостереження?
2. Чи оцінювали Ви зміни швидкості слиновиділення в дітей?
3. Для якої когорти дітей, запропонований Вами метод профілактики є найбільш ефективним?
4. Чи впроваджувався даний метод профілактики в інших регіонах України. Якщо так, то яка його ефективність?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Гринкевич Людмили Георгіївни на тему «Обґрунтування методів профілактики карієсу зубів у період формування тимчасового прикусу з урахуванням макро- і мікроелементного забезпечення організму дитини» за актуальністю теми, метою і завданнями дослідження, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів, їх науковою новизною і практичною значимістю, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 – Охорона здоров'я, за спеціальністю 221 – Стоматологія.

**Офіційний опонент,
завідувач відділом епідеміології
та профілактики основних
стоматологічних захворювань,
дитячої стоматології та ортодонтії
ДУ «Інститут стоматології та
щелепно-лицевої хірургії» НАМН України
доктор медичних наук, професор**

О.В. Деньга

27 вересня 2021 р.